

INFORMĀCIJA UN AKTUALITĀTES

Pirms 46 gadiem 1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju vienlaicīgi visās Baltijas valstīs sākās masveidīgas cilvēkmedības. Latvijā šai naktī sagūstīja ap 15.000 cilvēku.

1987. gada maijā Latvijas „Helsinki-86” grupa paziņo par nodomu 14. jūnijā rīkot demonstrāciju, nosodot Staļina asiņaino politiku Baltijas valstīs un godināt masu deportāciju upurus.

Par gaidāmo demonstrāciju tiek informēta LKP CK. Seko atbilde: Raimonu Bitenieku iesauc armijas rezervistos un grupas „Helsinki-86” vadītāju Linardu Grantiņu, steidzīgi safabricējot apsūdzību, arestē. Laikā, uz kuru ir pieteikta demonstrācija, Brīvības pieminekļa piekāpj tiek sarīkoti rīteņbraukšanas svētki. Arī pats Brīvības piemineklis, pēkšņi, tiek oficiāli pamanīts.

„Helsinki-86” grupas vadību un demonstrācijas organizēšanu uzņemas Rolands Silaraups. Tautu, pulcēties demonstrācijai, Silaraups aicina Bastejkalnā, plkst. 16-os, kad paredzēts sporta svētku nobeigums.

Svētdien, 14. jūnijā no valdības puses bija darīts gandrīz viss iespējamais, lai demonstrāciju notušu, padarītu nepamanāmu. Pirmoreiz pēc daudziem gadiem, negaidīts gods tika parādīts Brīvības piemineklim, pieminekli, kuru pirms nepilnā gada izdots „Latvijas Padomju enciklopēdijas” sējums starp citiem Rīgas monumentiem pat vispār nepiemin. Šoreiz tas bija, gan pašķidri, bet rotāts ziediem, abpus piemineklim skanēja jaudīgas skaņas un visu notiekošo filmēja televīzija. Lai uz demonstrāciju nākušajiem, apsīktu uzņēmība un pacietība, sporta svētkus sāka stundu vēlāk un, apsteidzot notikumu secību, jāsaka, ka par vēl vienu stundu tos ievilka garumā.

Ap pulksten 16-iem, Bastejkalnā un tā apkārtnē, ar ziediem rokās, bija sapulcējušies jau vairāki simti cilvēku. Laiks gāja, pie Brīvības pieminekļa vēl jo projām dārdēja skaļruņi, bet cilvēki pacietīgi gaidīja, kad beidzot varēs nolikt ziedus. Tā gaidot, bija aizritējusi vairāk kā pusstunda. Laukumiņā, Bastejkalna galā, tā nogāzēs - sapulcējušies jau vairāk kā tūkstotis demonstrantu. Ļaudis nāca un pulcējās parkā, sēdēja uz soliņiem, piepildīja celiņus. Pūli valdīja sapsprindzinājums, ieklausoties ļaužu sarunās, gan šur, gan tur vairākkārt dzirdēja atskanam vienu un to pašu domu: nedrīkst dot iemeslu demonstrācijas apspiešanai, jāizvairās no jebkādiem ekscēsijām, jāsavaldā ikvienu provokatoru, kas mēģinātu izraisīt nekārtības. Kad Bastejkalnā uzkāpa divi no organizatoriem — E. Cīrvelis un H. Lāms — ar labi salasāmām krūšu nozīmītēm: „Latvijas grupa Helsinki-86” pūlis sarosījās, ap viņiem sāka spiesties cilvēki. E. Cīrvelis klātesošajiem atvainojās par piespiedu gaidīšanu, sacīja, ka pie pieminekļa vēl

aizvien nelaiž, tādejādi pārbaudot mūsu pacietību un, līdz ar to, arī pārliecību un iedrīkstēšanos. Ļaudis gribēja dzirdēt, gribēja redzēt, atskanēja saucieni, lai runā skaļāk, lai nāk uz vidu. Pūlis abus „Helsinki-86” grupas pārstāvjus aizbīdīja līdz vidum, uzcēla uz laukuma centrā esošā akmens paaugstinājuma: visi gaidīja. Gribot negribot, abiem uzmanības centrā esošiem vīriem nācās uzrunāt klātesošos un tā sākās improvizētais mītiņš. E. Cīrvelis nolastīja „Helsinki-86” grupas uzsaukumu demonstrantiem. Tajā bija sacīts, ka var ar ziediem aiziet uz Zlēkām, var godināt noslepkavoto piemiņu Audriņos, bet kur ir tā vieta, kur nolikt puķes tiem tūkstošiem, kas pārpildītos lopu vagonos tika aizvesti uz Sibīriju? Tālāk runātājs pievērsās miera tēmai, atzīmējot, ka miers vēl negarantē taisnību, bet ja būs taisnība, tā mieru nodrošinās. Vairākkārtīgu aplausu pārtraukts, viņš runu nobeidza ar seno latvju tautas lūgšanu: Dievs svēti Latviju! Šie, tik ilgus gadus atklātībā nedzirdētie vārdi izraista ovāciju vētru. Ļaudis gavilēja, simtiem ziedu pušķu virs galvām pacēlušī, aplausi negribēja rīties. Taču sevišķi biežus aplausus un ovācijas izpelnījās viens no nākamajiem runātājiem — bijušais vairākkārtējs politeslodzītais Juris Ziemelis. Kā iepriekš rakstīts, mītiņš bija improvizēts, no pūļa uzradās vairāki cilvēki, kuri vēlējās izteikties. Uz- klausīti tika visi, dažkārt pat stipri atšķirīgi viedokļi. Piemēram, kāds vīrs (vai tas nebija kāds no politiskajiem komentētājiem?) ieteica neiet pie Brīvības pieminekļa, lai izvairītos no iespējamām represijām. Viņš sacīja, lai padomājot par daudzajiem jauniešiem, kuri esot demonstrantu vidū. Viņi par 1941. gada notikumiem nezīn neko un vai maz vajagot to atgādināt, ja šis baigais laiks ir pagājis uz neatgriešanos. Un, galu galā, sacīja runātājs, Staļina kulta upuru piemiņu varētu godināt kādā valdības rīkotā pasākumā, piem., 21. jūlija ceremonijas ietvaros. Uz to atbildēja J. Ziemelis:

„Mēs nevaram nepieminēt noslepkavoto tūkstošus, jo Latvijā nav cilvēka, kam vismaz kāds no radiem nebūtu izsūtīts. Vienā pašā naktī no 13. uz 14. jūniju tika izsūtīti 15.000. Un ja jaunatne to nezina, tad viņai tas jādara zināms. Šādi noziegumi nedrīkst palikt nesodīti! Mums nav arī nekādas garantijas, ka tie neatkārtojas vēlreiz. Padomju likumdošana ir palikusi tā pati vecā. Un tas, ka ap Brīvības pieminekli pašlaik joņo rīteņbraucēji, lai nepieļautu upuru piemiņas godināšanu, liecina par to, ka šis valdības rīkotais pasākums notiek uz noslepkavoto kauliem.”

Kad bija rimusi aplausu vētra, runātājs turpināja:

„Es redzu, ka daudzi klātesošie varētu pastāstīt arī no savas pieredzes par drausmīgajiem 1941. un 1947 - 1949 gadu noziegumiem. Arī man būtu ko teikt.”

Pūļa uzmudivināts Juris Ziemelis izstāstīja savas ģimenes traģediju — kā izveda viņu, skolnieku, trīsgadīgo māsu, māti, paralizētu tēvu, vecmāti. Ļaudis kāpa uz paaugstinājuma cits pēc cita, daži runāja no vietas, nespēdami klusēt par no-

darītajiem noziegumiem.

Jura Ziemeļa atgādinājums, ka mūsu tautas dēls Gunārs Astra un vēl daudzi citi atrodas ieslodzījumā — izraisīja stihisku parakstu vākšanu par viņu atbrīvošanu. Burtņica ar uzrakstu: „Brīvību Gunāram Astram!” ceļo no rokas rokā un isā brīdī tika savākti vairāki simti parakstu.

Pie pieminekļa nelaida vēl joprojām. Arī mitiņš Bastejkalnā ieilga. Atbrīvojušies no sasprindzinājuma, mitiņa dalībnieki vienojās dziesmā. Nodziedāja „Pūt vējiņi”, „Še, kur ligo priežu meži” un vairākas citas. Vienreizējā pacilātībā, kopības sajūta vienāja demonstrantus. Katru dziesmu sveica ar aplausiem un gaisā vicinātiem ziediem. No visiem krasi izdalījās Bastejkalna malās stāvošo čekistu un partijas funkcionāru drūmās, naidīgās sejas. Varēja redzēt LKP CK sekretāru b. Gorbunovu, Latvijas VDK priekšsēdētāju Staņislavu Zukuli, starptautisko komentētāju M. Vulfsonu u.c. Vēlāk šie viri sacerēja Latinforma ziņojumu, ka pie Brīvības pieminekļa bijuši nevis tūkstoši, bet gan ... saujiņa ziedu licēju.

Bastejkalnā atradās daudzi latviešu inteliģences pārstāvji: rakstnieki, žurnalisti, aktieri, mākslinieki. Viens otrs uzsāka sarunas, pievienojoties te vienam te otram pulciņam. Juri Blaumani no „Padomju Jaunatnes” interesēja kriminālu elementu pieslēgšanās dažādām kustībām. Mavriks Vulfsons Staņina masu teroru un deportācijas centās attaisnot ar tuvojošām kara briesmām.

Pamazām, gaidot sporta svētku nobeigumu, ļaudis sāka kārtoties kolonā. Uzeju Ļeņina ielai nosprostoja milicija. Demonstranti piepildīja plato celiņu no Ļeņina ielas gandrīz līdz Bastejkalna augšai un divus sānceļus. Atkal pūli dzirdēja aicinājumus saglabāt mieru un neļauties izprovocēties. Vēl jo vairāk tādēļ, ka daži abpus parkam, šķērsielās bija redzējuši armijas mašīnas ar kareivjiem. Ļaudis sprieda, ka tas, ka mūs nelaiž un pastāvēt ar ziediem rokās vairākas stundas, ir vislabākā tautas uzskatu demonstrācija.

Kolona sakustējās uz priekšu. No apkārtējiem soliņiem un tālākiem parka stūriem skrēja klāt jauni dalībnieki. Priekšgalā latviskos tērpos gāja 19 gadus vecā Eva Biteniece un 21 gadu vecais Rolands Silaraups, kuriem sekoja četri vecāka gada gājuma viri. Visiem rokās ziedu buketes ar lentām: „Latvijas Helsinku grupa”, „1941. gada upuru piemiņai”, „Tēvzemei un Brīvībai”, „Dievs svētī Latviju” u.c. uzrakstiem. Pāri visai kolonai plakāts — „14. jūnija upuru piemiņai”. Neilga saminstināšanās iznāca, kad miliči nelaida ar šādiem uzrakstiem uz ielas. Tos nācās saritināt, taču aiz miliču kordona atkal izritinājuši demonstranti devās tālāk. Abās ielas malās, ik pa metram, stāvēja miliči, un, tiklīdz kolona parku bija atstājusi, viņu ķēdes noslēdzās, neļaujot vairs nevienam gribētājam pievienoties demonstrantiem. Arī satiksme, sporta svētkiem beidzoties, steidzīgi tika atklāta.

Kad ļaužu kolona, ziediem rokās stāvēja Brīvības pieminekļa priekšā, tos uz-

runāja Helsinku grupas dalībnieki. Un tad notika neiedomājams, necieņas pilns varas iestāžu izlēciens. Tiklīdz bija izsludināts klusuma brīdis aizvesto piemiņas godināšanai, Brīvības pieminekļa abās pusēs esošās sklandas sāka dārdināt mūziku un atskaņot ziņas. Šis huligānisms uz isu brīdī apstulbināja klātesošos. Taču tad, vienā malā sāka, kolonu drīz vien aplidoja dziesma. Ar „Pūt, vējiņi!” ļaudis atbildēja uz zaimošanu, „Bēdu manu, lielu bēdu” dziedāja tūkstoši apslāpēdami skaļruņus. Dziedāja ne vien demonstranti, bet arī apmēram tikpat daudzie skatītāji, miliču ķēžu norobežoti, abās ielas malās. Un varbūt nokaunējās, bet drīzāk gan vēlēdamies izkļūt no sev neveiklās situācijas varas viri lika izslēgt rēcošās skandas. Diemžēl, to vietā ap demonstrantiem sāka joņot vairākas milicijas operatīvās mašīnas skandinot: „Atbrīvojiet ielu! Jūs traucējiet satiksmi! Osvobož daitje uļicu!” Ļaudis saslēdzās ciešāk ielas vidū, un milicijas mašīnas netraucēti dārdināja tiem apkārt.

Sākās ziedu nolikšana. Helsinku grupas locekļi, ceļos nometušies, godināja nomocītos. Pieminekļa pakājē tika nolikts plakāts, Helsinku grupas dalībnieku buketes ar labi salasāmiem lentu uzrakstiem, tad ziedus lika pārējie demonstranti. Ar to arī viss bija beidzies. Dziesmas dziedot, pieminekļa priekšā vēl labu laiku palika 300 - 400 jauniešu liela grupa. Tad aizgāja arī viņi. Neskatoties uz miliču ķēdēm, ziedu nolikšana turpinājās neorganizētā veidā vēl visu vakaru. Jo tumšāks kļuva, jo lielāks jaunatnes ipatsvars palika ļaužu vidū. Jaunieši dziedāja dziesmas, lielākām un mazākām grupām lika ziedus pieminekļa piekājē. Pēc pusnakts, kad miliču ķēdes no ielām jau bija noņemtas un tie stāvēja tikai ap pašu Brīvības pieminekli, tuvojās liela jauniešu grupa ar degošām svecitēm. Miliči viņus vairs klāt nelaida un pa skaļruņiem Rīgas milicijas priekšnieks pavēlēja jauniešiem doties prom. Uz to viņi atbildēja, ka noliks svečītes un tad aizies. Tika dota pavēle, un miliču ķēde sāka spiest jauniešus atpakaļ. Šī incidenta laikā 11 jauniešus arestēja. Pie Brīvības pieminekļa, kaut arī bija koncentrēti lieli milicijas spēki, tie izturējās, apmēram, līdz plkst. 23-iem diezgan korekti.

Naktī bija novākts plakāts un pazudušas lentas ar uzrakstiem. Ziedi vēl stāvēja, bet krietni vien mazāk. Ļaudis nāca un nesa ziedus vēl un vēl visu 15. jūniju. 16. jūnija agrā rītā stundā ar lielu laistāmo mašīnu novītušās puķes aizskaloja, bet pa dienu cilvēki no jauna Brīvības pieminekļa piekājī noklāja ar ziediem.

14. jūnijs — mūsu lielā sēru diena kļuva par tautas atdzimšanas, sevis apliecināšanas dienu!

Pirmā pēc daudziem, daudziem gadiem, patiesi brīvā, tautas manifestācija bija spoži izdevusies.